

EKSPERTIZĖS AKTO ANALIZĖS IR VERTINIMO YPATUMAI CIVILINĖJE TEISENOJE

Dr. Rolandas Krikščiūnas
Doc. dr. Janina Juškevičiūtė

Mykolo Romerio universiteto Teisėsaugos fakulteto Kriminalistikos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 11
Elektroninis paštas krk@mruni.lt

Pagrindinės sąvokos: specialiosios žinios, ekspertas, eksperto išvada, ekspertizės aktas.

S a n t r a u k a

Straipsnyje, atsižvelgiant į specialiųjų žinių, teismo ekspertizės sampratas, nagrinėjami aktualūs teismo ekspertizės akto vertinimo aspektai. Priežastys, paskatinusios analizuoti minėtą temą, – nepakankamas teisėjų, nagrinėjančių civilines bylas, specialiųjų žinių lygis. Straipsnyje siekiama išsiaiškinti, į ką reikėtų atsižvelgti vertinant eksperto išvadą. Nuosekliai apžvelgiama susiformavusi praktika lyginama su panašiomis situacijomis užsienio valstybėse, nagrinėjami probleminiai ekspertizės akto vertinimo teismuose klausimai bei teikiami siūlymai, kaip tobulinti teisėjų veiklą. Straipsnis baigiamas išvadomis. Taikomi loginės analizės, taip pat sisteminiai metodai.

Eksperto išvados tyrimas ir vertinimas teisme – vienas svarbiausių teisminės veiklos etapų, kuriu metu patikrinama ir įvertinama išvados įrodomoji reikšmė. Eksperto išvados tyrimas atliekamas vadovaujantis bendromis Civilinio proceso kodekso taisyklėmis. Pagrindiniai tyrimo elementai yra šie: tiesioginis įrodomosios informacijos teisėjų suvokimas, žodinis tyrimas teismo nagrinėjimo metu.

Ekspertizės aktas yra teismo pateiktų objektų tyrimo atspindys, kurį atliko ekspertas, remdamasis specialiosiomis žiniomis ir moksliniu pagrindu tam, kad išsiaiškintų duomenis, turinčius reikšmės siekiant teisingai išspręsti bylą. Ekspertizė atliekama pagal tam tikrą procesinę tvarką ir procesiniuose įstatymuose nustatytas taisykles [1, p. 126].

Teismas negali aklaai pasitikėti ekspertu, priimti jo išvadą, prieš tai jos kruopščiai ir kritiškai neįvertinęs. Šiuo atžvilgiu teisingai teigia N. Giudicandrea, kad „net ir didžiausias specialisto, kuris yra ekspertas, autoritetas negali būti pagrindu besąlygiškai jo išvadų priėmimui“ [2, p. 531].

Kaip jau buvo minėta, galiojančios civilinio proceso normos neišskiria eksperto išvados iš kitų įrodinėjimo priemonių. Teismas vertina eksperto išvadą remdamasis savo vidiniu įsitikinimu, pagrįstu visapusišku, išsamiu ir objektyviu visų bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu teismo posėdyje, vadovaudamasis įstatymu. Šių įstatymo nuostatų teiginiai pagrįsti ir teismų praktika. Eksperto išvada nėra išimtinis įrodinėjimo būdas ir turi būti vertinama kartu su kitais įrodymais; eksperto išvados vertinimas turi būti užfiksuotas teismo sprendime nurodant, kuo pagrįstos eksperto išvados, ar visa ekspertizei pateikta medžiaga buvo iširta ir ar padaryta atitinkama analizė.

Taigi eksperto išvada turi būti vertinama remiantis bendromis įrodymų vertinimo taisyklėmis, ir toks konstatavimas nereikalauja jokių papildomų argumentų.

Kaip matome, teisės normos reguliuoja ne loginę veiklą, o nustato teismo vertinimo principus, jos tikslus ir vertinimo rezultatų išreiškimą civilinės teisenos aktuose. Reikia pripažinti, kad įrodymų vertinimas turi ir vidinę (loginę), ir išorinę (teisinę) puses ir ypač realizuojamas procesiniuose veiksmuose, nes yra mąstymo aktas.

Manytume, kad yra teisinga pripažinti vertinimą, kaip mąstomąją veiklą, vertinimo rezultatas (susiformavęs teismo sprendime) yra jos objektas; teismo sprendimas rodo ir vertinamąją veiklą, ir vertinimo rezultatus.

Eksperto išvados vertinimas iš esmės reiškia šioje išvadoje įtvirtintų eksperto teiginių, tyrimo rezultatų patikimumo vertinimą [3, p. 147].

V. Arsenjevo nuomone, į bet kokio įrodymo turinio vertinimą įeina tokių klausimų sprendimas:

- a) įrodymo šaltinis (įrodinėjimo priemonės);
- b) įrodymo leistinumas ir sąsaja su įvykiu;
- c) įrodymo patikimumas [4, p. 132].

V. Fedosejeva eksperto išvados vertinimą supranta kaip „faktų, nustatytų eksperto, patikimumo ir įrodomosios reikšmės nustatymą“ [5, p. 13].

Beveik taip pat eksperto išvados vertinimo turinį supranta ir V. Galkinas [6, p. 89], I. Krilovas [7, p. 413], M. Treušnikovas [8, p. 260–264].

Eksperto išvada, kaip vertinamosios veiklos objektas, tikrinamas remiantis teisėtumu, tyrimo išsamumu ir pagrįstumu, eksperto išvadų patikimumu [9, p. 377].

Rengdami šį straipsnį atlikome anketavimą ir nustatėme, kad 72 proc. apklaustų teisėjų dėl specialiųjų žinių stokos ekspertų išvadas ne visai supranta. R. Jaworski, analizuodamas Lenkijos teisėjų situaciją vertinant eksperto išvadas, teigia, kad „teisėjai daugiausia vadovaujasi keturiasdešimties metų senumo teorinėmis žiniomis, perimtomis iš savo vyresniųjų kolegų patirties. Todėl neretai teismai labai atsargūs dėl savo kompetencijos“ [10, p. 76].

P. Girdwoynis nurodo, kad teismas privalo patikrinti ekspertinio tyrimo išsamumą, aiškumą ir pagrįstumą [11, p. 51].

Kadangi nėra galimybių detaliau apžvelgti mokslininkų – teisininkų skirtingų nuomonių, apsiribosime pateikdami savo poziciją.

Vienas iš pagrindinių eksperto išvados vertinimo principų yra šios įrodinėjimo priemonės vertinimas remiantis savo vidiniu įsitikinimu. Civilinė teisena nepateisina įrodymų vertinimo remiantis formaliu pagrindu. Nė vienas įrodymas, taip pat ir ekspertizės aktas, negali būti iš karto laikomas patikimu, ir atvirkščiai – nepatikimu. Kiekvienu konkrečiu atveju teismas turi kruopščiai patikrinti ir nustatyti kiekvieno įrodymo patikimumą, remdamasis nagrinėjamos bylos konkrečiomis aplinkybėmis.

Tokiu būdu teismas, vertindamas eksperto išvadą, iš anksto nėra susaistytas kokių nors formalių reikalavimų.

Tačiau tai nereiškia, kad teismas, vertindamas šį įrodymą, nėra susaistytas įstatymo reikalavimais bei tikrovės faktais. Kaip žinoma, subjektyvi pusė negali neturėti objektyvaus pagrindo. Vidinis teismo įsitikinimas vertinant eksperto išvadą atsiranda ne spontaniškai, jis turi būti pagrįstas. Kaip teigia G. Juodkaitė-Granskienė, „atlikdamas objektyvųjį vertinimą – patikrinimą – fakto tyrėjas nustato informacijos turinį, o subjektyviai vertindamas sužino jos svarbą“ [12, p. 81–86]. Apibendrinant tai, kas buvo pasakyta, galima daryti išvadą, kad vidinis teismo įsitikinimas – subjektyvi kategorija, turinti objektyvų pagrindą.

Teisingas teismo subjektyvių ir objektyvių veiksmų nustatymas vertinant eksperto išvadą yra viena iš garantijų, kad byloje bus nustatyta tiesa.

Teismo veikla vertinant eksperto išvadą turi du „lygius“:

- 1) išvados struktūros ir turinio vertinimas tikrinant, ar ji atitinka juridinį, gnoseologinį ir etinį kriterijų;
- 2) eksperto išvados sugretinimas su kitais byloje esančiais įrodymais ir nustatymas, ar išvados atitinka kitus įrodymus.

Manytume, kad sunkesnis yra pirmasis lygmuo, nes labiau pasireiškia eksperto išvados formavimo specifika.

Reikėtų pasakyti, kad juridinio, gnoseologinio ir etinio kriterijų išskyrimas turi analogišką specialiųjų žinių panaudojimo kriterijų civilinėje teiseje. Tai susiję logiškai: vertindamas ekspertizės rezultatus, teismas visada privalo patikrinti jų ir tų bendrų kriterijų (ribų), kurių pagrindu buvo skiriama ekspertizė, atitikimą.

Teisėtumo reikalavimų laikymasis reiškia ne tik išvados ir civilinės procesinės formos, bet ir kitų teisinių reikalavimų, garantuojančių žmogaus teises, atitikimą.

Vertindamas ekspertizės išvadą šiuo požiūriu, teismas žiūri, ar buvo laikomasi procesinio įstatymo reikalavimų apie asmens, paskirto ekspertu, specialų veiksmumą (ar nebuvo pagrindo jį nušalinti); ar buvo laikomasi procesinės tvarkos skiriant ir atliekant ekspertizę (taip pat ar buvo laikomasi medžiagos ir objektų siuntimo ekspertizei tvarkos; ar buvo laikomasi suinteresuotų asmenų teisių skiriant ir atliekant ekspertizę; ar ekspertas, laikydamasis įstatymų, realizavo savo pareigas ir įgaliojimus, atlikdamas tyrimą ir teikdamas išvadas); ar išvada pagal savo formą ir turinį atitinka įstatymo reikalavimus. Esminiai ekspertizės atlikimo procesinių reikalavimų pažeidimai iš karto verčia abejoti eksperto

išvadų teisingumu. Eksperto išvada neturi įrodomosios reikšmės, jeigu ji pateikta pažeidžiant civilinio proceso įstatymo normas. Nagrinėdamas teisėjo veiksmų taktiką, taikytiną gavus eksperto išvadas, C. Balzeris nurodo, kad gavęs išvadą teisėjas turėtų patikrinti, ar bylos aplinkybės, kurias nagrinėjo ekspertas, yra teisingos. Teismas apmąsto eksperto minčių eigą ir įvertina, ar ekspertizė pateikė atsakymus į visus jį dominančius klausimus [13, p. 126].

Civilinio proceso normų taikymas atliekant teismo ekspertizę numato šiuos pagrindinius klausimus: ar teismo ekspertizė atlikta teismo nutarties skirti ekspertizę pagrindu; ar buvo laikomasi šalių ir kitų byloje dalyvaujančių asmenų teisių skiriant ir atliekant ekspertizę; ar išvadoje atsakyta į visus ekspertui pateiktus klausimus, ar ekspertas buvo įspėtas apie baudžiamąją atsakomybę dėl melagingos išvados davimo arba atsisakymo pateikti išvadą; ar turėjo ekspertas galimybę susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su ekspertizės dalyku.

Eksperto išvados ir *gnoseologinio kriterijaus atitikimo* vertinimas reiškia eksperto išvadų mokslinio pagrįstumo ir patikimumo, atlikto tyrimo kokybės ir išsamumo vertinimą. A. Kovalenko [14, p. 135], A. Butirinas [15, p. 5–8], M. Treušnikovas [16, p. 78] pabrėžia, kad atliekant tokį vertinimą, žiūrima, ar ekspertizė atliko kompetentingas asmuo, ar ekspertas neviršijo savo kompetencijos, taip pat vertinamas tyrimo faktinio pagrindo formavimas, tyrimo objektų pakankamumas ir kokybė, išvados loginė struktūra, eksperto išvadų, kurios buvo priimtose tyrimo metu, ir eksperto naudojamų metodikų pagrįstumo ir leistinumų atitikimas.

Vertindamas eksperto išvadą, teismas kiekvienu konkrečiu atveju turi dar kartą įsitikinti tuo, kad ekspertas yra kompetentingas atsakyti į jam pateiktus klausimus. Eksperto kompetentingumas pirmiausia tikrinamas išsiaiškinant jo kvalifikaciją (kokį išsilavinimą turi ekspertas, koks jo ekspertinio darbo stažas ir pan.). Be to, išvadą apie eksperto kompetenciją teismas gali pateikti ir analizuodamas ekspertinio tyrimo eigą bei rezultatus, susipažindamas su pačios išvados turiniu. Tokiu būdu eksperto kompetentingumas nustatomas aiškinantis konkrečius duomenis apie jo asmenybę, mokslškai vertinant to eksperto pateiktą išvadą.

Vertinimo tokiu aspektu sudėtingumą nulemia eksperto išvadų, kaip naujų žinių gavimo proceso, ypatumai [17, p. 16–20]. Gnoseologiniu požiūriu eksperto profesionalus informacijos (tarpinių faktų), gautos jam tiriant objektus, pateiktus teismo, vertinimas yra išvadinio pobūdžio žinios, kurių teisingumui daro įtaką šie veiksniai: loginis išvados sudarymo nepriekaištingumas, susijęs su pradiniais argumentais; pradinės informacijos patikimumas [18, p. 45]. Sutikdami su išdėstyta nuomone, norėtume papildyti, kad tyrimo objektų (lyginamųjų pavyzdžių) kokybė taip pat turi nemažai įtakos nagrinėjamai problemai.

Eksperto išvados vertinimo ir *etinio kriterijaus atitikimas* leidžia nusakyti eksperto naudotų tyrimo būdų ir priemonių moralinį priimtumą, o tai gali būti svarbu kalbant apie specialiųjų metodų leistinumų vertinimą.

Viena iš labiausiai diskutuotinių problemų yra eksperto išvados mokslinio pagrįstumo vertinimo, kaip atskiro vertinimo elemento, problema.

Mūsų požiūriu, eksperto išvados mokslinio pagrįstumo vertinimas yra išvados patikimumo vertinimo sudėtinė dalis.

Eksperto išvados mokslinio pagrįstumo analizė – tai sudėtingiausias eksperto išvados vertinimo momentas. Ši analizė sukelia keblumų todėl, kad eksperto išvada – tai tyrimo, atlikto išmanančio asmens specialiųjų žinių pagrindu, rezultatas. Teismas, neturėdamas specialiųjų žinių mokslo, meno, technikos srityse, turi teisingai įvertinti mokslinį eksperto išvados pagrįstumą.

Manytume, kad analizuojant eksperto išvados mokslinį pagrįstumą, reikėtų išsiaiškinti:

- a) ar ši ekspertizė turi būtina mokslinį pagrindą;
- b) ar eksperto išvada pagrįsta mokslo duomenimis ir eksperto specialiosiomis žiniomis;
- c) ar eksperto išvados atitinka atliktą tyrimą, ar tyrimo turinys ir jo rezultatų išvados yra logiškai susiję;
- d) ar ekspertas taikė veiksmingiausias tyrimo metodus, ar jie atitinka šiuolaikinio mokslo ir technikos reikalavimus;
- e) ar pakankamai gerai išstudijuota medžiaga, dėl kurios buvo padarytos išvados;
- f) ar ekspertas teisingai išsiaiškino ir įvertino tiriamų objektų požymius ir savybes.

Eksperto išvados vertinimas reikalauja, kad teisėjas turėtų tam tikrų žinių. Kuo pagrįsta teismo galimybė vertinti eksperto išvados mokslinį pagrįstumą? Mūsų nuomone, tai pasiekama įvairiais metodais ir priemonėmis: literatūros, kurioje yra duomenų apie specialiųjų žinių sritį, studijavimu; konsultuojantis su išmanančiu asmeniu; apklausiant ekspertą, sulyginant teismo ekspertizės rezultatus su kitais bylos duomenimis ir pan. Taikant šiuos ir kitus metodus, teismui sudaroma galimybė kvalifi-

kuotai išanalizuoti eksperto išvados mokslinį pagrįstumą, pažinti „vidinį“ eksperto veiklos mechanizmą.

Patikimumo nustatymas – tai bet kokio teismo įrodymo vertinimo elementas. Taikomas eksperto išvada vertinti, jis įgyja specifinį turinį. Įvertinti išvados patikimumą reiškia įvertinti eksperto išvadų ir tikrovės atitikimą ir šiuo požiūriu eksperto taikomų metodikų patikimumą.

Tyrėjų nuomone, patikimumo vertinimas apima ekspertizės pradinės mokslinės nuostatos vertinimą, ekspertui pateiktų pradinė duomenų pakankamumą, eksperto atlikto tyrimo išsamumą, eksperto išsiaiškintų požymių (tarpinių faktų) teisingumą, išsiaiškintų tarpinių faktų ekspertinės interpretacijos teisingumą ir jų pakankamumą pateikti eksperto išvadą. Akivaizdu, kad tokių eksperto išvados elementų vertinimas, kaip mokslinių teiginių pasirinkimas ir jų realizacijos tyrimo metu teisingumas, reikalauja panaudoti specialiąsias žinias [19, p. 75]. Taip pat akivaizdus reikalavimas, kad teismas visais atvejais spręstų apie eksperto pritaiktų mokslinių teiginių ir patirties teisingumą.

Mūsų požiūriu, čia reikėtų rasti protingą kompromisą. Nereikia įpareigoti teismą veikti kaip specialistą, kuris tiria eksperto išvadą remdamasis specialiosiomis žiniomis. Patikimumo vertinimas apima visų eksperto išvados dalių loginę analizę. Eksperto nesilaikymas reikalavimų, pateiktų išvados struktūrai, yra pažeidimai, kurie gali turėti įtakos išvados patikimumui. Kvalifikuoti šią aplinkybę – teismo pareiga. Teismas privalo patikrinti, ar išvada gauti taikytos tam skirtos ir aprobuotos specialiosios metodikos. Teismas neteikia vertinimo specialiųjų žinių požiūriu.

Teismas gali paprašyti, kad ekspertas paaiškintų, kodėl jis savo tyrime taikė tam tikrą metodą, bet jis negali nurodyti ekspertui, kad pastarasis turi taikyti tą, o ne kitą metodą. Metodikos pasirinkimas ir jos taikymas – specialiųjų žinių sritis, ir tai eksperto teisė, bet jis privalo savo išvadoje tokį pasirinkimą pagrįsti.

Į eksperto išvados patikimumo vertinimą įtraukiamas ir eksperto pritaiktų metodikų patikimumo vertinimas [20, p. 46].

Ginčytinas yra pats problemos kėlimas apie tai, ar teismas turi teisę vertinti mokslinių metodikų, pritaiktų eksperto, pagrįstumą, atsižvelgdamas į jų pasirinkimą specialiam tyrimui atlikti ir turinio teisingumą.

Palyginkime: Vakarų valstybėse pripažįstama, kad teismas negali nustatyti taikytų metodų mokslinio pagrįstumo, nes tam reikia profesionalių žinių [21, p. 4489].

Taip JAV anksčiau ekspertizės rezultatų patikimumą tikrino specialistai, kurie patvirtindavo arba ne patvirtindavo tyrimo atlikimo būdų tinkamumo. Patvirtinus teismas priimdavo išvadą. Dabar teismai to atsisakė. Kaip pakankami pripažįstami patys tyrimai, neaptariant jų procedūrų su specialistais [21, p. 4489].

Mūsų požiūriu, eksperto išvados patikimumo patikrinimas nereiškia, kad teismas privalo tikrinti pačių metodikų pagrįstumą ir kokybę – remiantis jų išnagrinėjimu ir šiuolaikinių specialiųjų žinių išsivystymo toje srityje atitikimu. Teismas turi teisę ir privalo patikrinti, ar yra išvadoje nurodytas tyrimo metodikų pasirinkimo pagrindas. Jeigu pagrindo arba mokslinio aprašymo apie jų taikymą nėra, teismas gali pripažinti ekspertizę nepagrįsta.

Klausimas apie eksperto išvados pagrįstumo patikrinimą susijęs su eksperto taikomų specialiųjų metodų ir metodikų leistinumą vertinimu.

Šiuo atveju nereikėtų painioti dviejų aspektų: eksperto išvados vertinimas procesinių taisyklių leistinumą aspektu ir specialiųjų tyrimo būdų leistinumą vertinimas. Pirmu atveju teismas vertina procesinės formos laikymąsi skiriant ir atliekant ekspertizę (ar ji atlikta teismo nustatytu pagrindu, eksperto išvada ar atitinka visus reikalavimus ir rekvizitus, nurodytus įstatyme, ar nėra pagrindo nušalinti eksperto remiantis Civilinio proceso kodekse nustatytais pagrindais ir pan.). Antru atveju kalbama apie eksperto pritaiktų metodikų leistinumą nustatymą, atsižvelgiant į Konstitucijoje ir tarptautiniuose teisės aktuose garantuojamas žmogaus teises.

Specialių metodų leistinumą vertinimo problema įgyja savarankišką reikšmę vertinant ekspertizės rezultatus, kurių objektas yra žmogus, o bendrasis dalykas – jo organizmas ar psichika.

Mūsų požiūriu, tikslinga būtų sukurti atitinkamus principus, kuriais vadovaudamasis teismas galėtų vertinti eksperto pritaiktų specialiųjų metodikų leistinumą. Tokie principai turėtų būti įteisinti, o tai leistų įvertinti metodų leistinumą logiškai analizuojant eksperto išvados struktūrą ir turinį.

Specialiųjų metodų leistinumą principai taip pat leidžia įvertinti jų patikimumą. Atsižvelgiant į bendrąją jų formavimo bazę, jie atlieka svarbų vaidmenį tikrinant viso tyrimo pagrįstumą.

Teismo galimybė vertinti ekspertizės aktą faktiniu aspektu aiškinama tuo, kad įstatymas pateikia nustatytus reikalavimus ir eksperto išvados formai, ir turiniui. Kaip jau buvo minėta, ekspertizės

aktas turi būti rašytinės formos. Ji sudaryta iš trijų dalių: įvadinės, tiriamosios ir baigiamosios (eksperto išvados).

Praktika rodo, kad dažniausiai ekspertas pateikia išvadą, kurioje nurodo negalėjimą atsakyti į pateiktus klausimus dviem atvejais: pirma, kai pateiktas klausimas nepatenka į eksperto specialiųjų žinių sritį; antra, kai ekspertui pateiktos medžiagos neužtenka pateikti kategorišką arba tikėtiną išvadą.

Analizuodamas tiriamąją akto dalį, teismas turi išsiaiškinti: ar pakankamai medžiagos buvo pateikta teismo ekspertizei; ar ši medžiaga buvo tinkama teismo ekspertizei atlikti ir pateikti išvadą; ar išsamiai atliktas tyrimas; ar ekspertas taikė veiksmingiausias tyrimo metodus, pagrįstus šiuolaikiniu mokslu ir technika; ar yra tiriamuosiuose objektuose tų požymių, kurių pagrindu ekspertas padarė išvadas, ir ar teisingai ekspertas šiuos požymius įvertino; ar eksperto išvados atitinka atliktą tyrimą; ar nėra tiriamosios (dėstomosios) akto dalies ir pačių eksperto išvadų prieštaravimų.

Lygindamas įžanginę ir tiriamąją ekspertizės akto dalis su eksperto pateiktomis išvadomis, teismas turi nustatyti, ar ekspertas atsakė į visus jam pateiktus klausimus, ar atsakymai į klausimus yra pakankamai išsamūs, apibrėžti ir patikimi, ar eksperto išvados moksliskai pagrįstos.

Praktikoje kai kurie teismai, vertindami eksperto išvadą, atkreipia dėmesį tik į eksperto išvadą, ignoruodami tiriamąją išvados dalį. Toks eksperto išvados vertinimas neleistinas, nes neleidžia įvertinti mokslinio pagrindo, kuriuo paremtos eksperto išvados ir metodai, taikyti atliekant specialius tyrimus.

Taigi teismas, vertindamas eksperto išvadą, ne tik gali, bet ir privalo analizuoti visus eksperto išvados elementus, taip pat ir patikrinti jos pagrįstumą, eksperto taikomų metodų moksliskumą.

Ekspertizės aktas su tikėtinomis (spėjamomis) išvadomis nėra įrodymas byloje. Tikėtinoje eksperto išvadoje nėra patikimų duomenų apie tam tikrus faktus, o yra tiktai numanymas apie jų egzistavimą (ekspertinė versija). Klaidinga reikėtų laikyti nuomonę, pateiktą procesinėje ir kriminalistinėje literatūroje, apie tai, kad tikėtinoms (spėjamos) eksperto išvados, turinčios įrodomąją reikšmę, turi būti įtrauktos į kitų byloje esančių faktų visumą [22, p. 127–134].

Pagal eksperto išvados vertinimo rezultatus teismas pripažinęs nepatikimą išvadą gali atmesti. Savo nesutikimą su eksperto išvada teismas turi motyvuoti. Motyvacijoje turi būti išanalizuota eksperto išvada ir nurodyti pagrindai, kuriais remiantis teismas eksperto išvadą laiko neteisingomis arba nepakankamai argumentuotomis.

Proceso normų pažeidimai atliekant teismo ekspertizę gali rodyti ekspertinio tyrimo išsamumą ir visapusiškumą, eksperto išvados objektyvumą. Jeigu vertinant eksperto išvadą išsiaiškinama, kad ekspertizė atlikta pažeidžiant procesinius įstatymus, tai remdamasis vien tik šiuo pagrindu, teismas gali atmesti teismo ekspertizės išvadą.

Nustatant eksperto išvados patikimumą, būtinas jos „išorinis vertinimas“, t. y. išvados vertinimas kartu su visa bylos medžiaga. Tik su kitais byloje esančiais įrodymais eksperto išvada yra pagrindas teismui teigti, kad yra arba nėra aplinkybių, įrodančių šalių ieškinio reikalavimus bei prieštaravimus. Eksperto išvada dėl fakto tikrinama jos pagrindu ir santykiu su kitais įrodymais faktinių bylos duomenų sistemoje [23, p. 121].

Įrodymų tyrimas – tai jų tiesioginis suvokimas ir analizavimas teismo posėdžio metu tam, kad būtų nustatytas kiekvieno iš jų patikimumas, ar jų visų pakanka teisingai nustatyti juridinius faktus bei kitas bylai reikšmingas aplinkybes. Šią nuostatą galima laikyti pripažinta procesinėje doktrinoje, ji taikoma ir eksperto išvados tyrimui atlikti [24, p. 14–15; 8, p. 40–41]. Tyrimo tikslo siekiama tikrinant įrodymus, aiškinantis informacijos išsaugojimo sąlygas, lyginant kiekvieną įrodymą su kitais įrodymais, šalinant įrodymų sistemos prieštaravimus.

Pirmiausia teismas, vadovaudamasis žodiškumo ir tiesioginio ryšio principais, balsu perskaito ekspertizės aktą taip, kad jį suprastų visi byloje dalyvaujantys asmenys. Tai teismo pareiga, neužtenka tik vizualiai susipažinti su eksperto išvada.

Civilinio proceso kodekso 217 straipsnio 2 dalis nustato, kad perskaičius ekspertizės aktą, „teismas turi teisę pasiūlyti ekspertui, kad jis savo išvadą išsiaiškintų žodžiu. Eksperto išvadai išsiaiškinti ir papildyti ekspertui gali būti duodami klausimai. Pirmasis duoda klausimus tas asmuo, kurio pareiškimu paskirta ekspertizė, o po to – kiti dalyvaujantys byloje asmenys. Teismo iniciatyva paskirtam ekspertui pirmasis duoda klausimus ieškovas. Teisėjai turi teisę duoti ekspertui klausimus bet kuriuo jo apklausos momentu“. Tai atliekama eksperto apklausos metu, kuri yra vienas iš eksperto išvados tikrinimo būdų.

Reikėtų pabrėžti, kad eksperto apklausos rezultatai nėra savarankiškas tiriamo teisinio fakto įrodymas. Apklausančiam ekspertą, negali būti užduota naujų klausimų, kurie nebuvo paskirtos eksperti-

zės dalyku, ekspertas taip pat negali formuluoti naujų išvadų. Apklausos metu tik patikslinama ir išsiaiškinama ekspertinio tyrimo eiga ir tos išvados, kurias priėjo ekspertas. Išsiaiškinimo nevienareikšmiškumą gali sukelti tik nuostata, kad atlikti eksperto apklausą galima ir norint gauti papildomą išvadą, tačiau kalbama apie išsamesnį išvados paaiškinimą, o ne apie paaiškinimo papildymą naujomis išvadomis, nes tai galima padaryti tik papildomos ekspertizės metu.

Iškvieisti ekspertą į teismą nėra būtina – tai sprendžiama teismo nuožiūra, atsižvelgiant į tai, ar ekspertas būtinai turi dalyvauti tam, kad būtų atliktas visapusiškas ir išsamus eksperto išvados tyrimas. Baudžiamojo proceso doktrinoje buvo bandoma nustatyti priežastis, kurioms esant eksperto dalyvavimas teisme yra pageidautinas. Prie jų galima priskirti: eksperto apklausą, abejojamą eksperto išvados pagrįstumą, išvados prieštaravimą su kitais byloje esančiais įrodymais, išvadų prieštaravimą pačioje eksperto išvadoje, byloje dalyvaujančių asmenų prašymą iškvieisti ekspertą.

Mūsų požiūriu, tokios rekomendacijos gali būti taikomos ir tiriant eksperto išvadą civilinėje teisenoje.

Taip tiriant išvadą, dalyvauja visi suinteresuoti asmenys, bet išvados tikrinimo pareiga tenka teismui. Manytume, kad kviečiant ekspertą į teismą apklausai, teisėjui būtina gerai pasiruošti, o atskirais atvejais ir pasikonsultuoti su atitinkamos srities specialistu. Nėra prasminga leisti su ekspertu į diskusijas, jeigu nagrinėjama sritis nėra gerai žinoma.

Tyrimo metu eksperto išvada lyginama su kitais byloje esančiais įrodymais, išsiaiškinamas jos išsamumas ir objektyvumas, žiūrima, ar proceso subjektai laikėsi procesinių taisyklių (skiriant ekspertizę).

Ekspertizės išvados vienu patikrinimo būdų gali būti papildoma ekspertizė ir pakartotinė ekspertizė. Civilinio proceso kodekso 219 straipsnis nustato, kad jeigu eksperto išvada yra nepakankamai aiški ar neišsami, teismas gali paskirti papildomąją ekspertizę. Jeigu teismas nesutinka su eksperto išvada dėl jos nepagrįstumo, taip pat jeigu yra kelių ekspertų išvadų prieštaravimų, teismas gali skirti pakartotinę ekspertizę ir pavesti ją daryti kitam ekspertui arba ekspertams. Tokia taisyklė motyvuojama tuo, kad teismas, konstatuodamas eksperto išvados nepagrįstumą, kartu pripažįsta ir jos nepatikimumą.

Iš tikrųjų išvadą apie eksperto išvados nepagrįstumą ar neišsamumą galima daryti tik ją įvertinus. Kita vertus, teismas gali skirti pakartotinę ekspertizę būtent tam, kad patikrintų pirminę eksperto išvadą. Patikrinimas yra vienas iš teismo tyrimo elementų, skirtų išsiaiškinti informacijos kokybę, įvertinti jos formavimo šaltinius.

Tokių teismo tyrimo stadijų, kaip tyrimas, patikrinimas, vertinimas, formalus atskyrimas sunkumas priveda prie patikrinimo ir vertinimo sutapatavimo. Vertinimo supratimas atskleidžiamas per patikrinimo kategoriją, ir priešingai, patikrinimas vadinamas vertinimo elementu. Kadangi ir pats tyrimas susijęs su įrodymų vertinimu, sudarant teorinį baudžiamojo proceso įstatymų pagrindą tyrimo stadijos galima ir nereglamentuoti, apsiribojant tuo, kad įrodinėjimas susideda iš įrodymų rinkimo ir vertinimo.

Manytume, kad tokia pozicija turi pagrindą. Realiai įrodymų tyrimas, patikrinimas ir vertinimas yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Tikrindamas įrodymus teismas kartu juos ir vertina; priklausomybė čia yra ne linijinė (pirmiau – patikrinimas, paskui – vertinimas), o funkcinė. Pagrindinis skirtumas yra tas, kad įrodymų vertinimas yra mąstymo, loginė veikla, o tikrinimas dar apima ir tam tikrų procesinių veiksmų atlikimą tam, kad būtų ištirti įrodymai, rasta nauja informacija apie dominančias aplinkybes (tam, kad būtų nustatytas tikrinamo įrodymo patikimumas). Taigi patikrinimas ir vertinimas ne visiškai sutampa.

Reikia turėti omenyje tai, kad galutinis įrodymų vertinimas, turintis procesinę reikšmę, visada yra formuluojamas atitinkamuose teismo aktuose, pirmiausia – teismo sprendime. Preliminarus vertinimas vyksta viso įrodinėjimo proceso metu. Pavyzdžiui, priimdamas nutartį dėl eksperto iškvietimo apklausai, teismas taip pat preliminarai vertina eksperto išvadą tuo atžvilgiu, ar reikia papildomų išvados paaiškinimų. Preliminarus vertinimas yra būtinas tyrimo stadijos elementas, bet teismo tyrimo savarankiška stadija yra galutinis eksperto išvados vertinimas, kuris fiksuojamas teismo sprendime. Priimdamas nutartį dėl pakartotinės ekspertizės skyrimo, teismas pateikia pirminės ekspertizės įvertinimą. Galutinis įvertinimas pateikiamas tik teismo sprendime [13, p. 8–9].

Mūsų požiūriu, nepagrįsta gali būti pripažinta tokia išvada, kurioje, teismo nuomone, nėra pakankamai įrodymų tam, kad būtų pagrįstos eksperto daromos išvados. Apie tokį eksperto išvados trūkumą gali liudyti tai, kad, pavyzdžiui, nėra faktinio arba mokslinio pagrįstumo. Teismo sprendimas atsiranda iš eksperto išvados struktūros analizės. Tokiu atveju pakartotinai atlikti ekspertizę negalima skirti tam pačiam ekspertui.

Faktiškai pakartotinė ekspertizė, kaip ir papildoma, galima tik teismui įvertinus pirmiau paskirto eksperto išvadą. Taigi ir pakartotinė, ir papildoma ekspertizė yra tarsi teismo vertinimo procesinis tyrimas. Kita vertus, pakartotinės ekspertizės metu atliekamas ir pirminės eksperto išvados patikrinimas (teismo tyrimo elementas).

P. Pošiūnas laikosi nuomonės, kad nesutinkant su eksperto išvada, ne visada būtina skirti pakartotinę ekspertizę. Pritariant idėjai teiktina, kad reikia atsižvelgti į byloje esamus įrodymus, susijusius su aplinkybėmis, kurios yra ekspertizės tyrimo dalykas, bei į praktines galimybes atlikti pakartotinę ekspertizę [25, p. 25]. Manytume, kad teismas gali nesutikti su eksperto išvada, tačiau vis tiek išnagrinėti bylą remdamasis kitais įrodymais, jeigu jie leidžia daryti teisingą išvadą apie faktines bylos aplinkybes. Tokiu atveju motyvuojančioje teismo sprendimo dalyje turi būti pateikti įtikinami kritiniai ekspertinės išvados motyvai, kuo remdamasis teismas ją atmeta.

Pakartotinės ekspertizės paskyrimas pripažįstamas privalomu, jeigu įstatyme yra nustatytas ekspertizės privalomumas tam tikriems faktams nustatyti. Pirminė ekspertizė atliekama teismo iniciatyva (be šalių prašymo), o pakartotinės ekspertizės klausimą sprendžia teismas, remdamasis bendru teisiniu pagrindu: ar būtina panaudoti specialiąsias žinias sprendžiant atitinkamus klausimus. Taip pat teismas gali pasielgti ir tuo atveju, kai pirminė ekspertizė buvo paskirta vienos iš šalių prašymu. Kartu reikia, mūsų požiūriu, atsižvelgti į rungtyniškumo sustiprinimą civiliniame procese. Jeigu pirminė ekspertizė buvo paskirta abiejų šalių prašymu, o ekspertizė teismo sprendimu pripažinta nepagrįsta, šalių prašymas skirti pakartotinę ekspertizę turėtų būti tenkintinas.

Manytume, kad tokia nuostata turėtų būti reglamentuota naujame Civilinio proceso kodekse.

Reikia pabrėžti, kad eksperto išvada, priimta pakartotinės ekspertizės metu, taip pat turi įrodomąją reikšmę. Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, teisinėje literatūroje sprendžiamas klausimas apie galimybę vertinti pirminę eksperto išvadą atliekant pakartotinę ekspertizę. Iš esmės tai klausimas, ar gali būti pakartotinė ekspertizė skirta tam, kad išimtinai tik būtų patikrinta pirminė eksperto išvada.

Sprendžiant šią problemą, reikėtų atsižvelgti į tokias nuostatas:

1. Eksperto išvados (ir pirminės, ir pakartotinės) galutinį teisinį vertinimą atlieka tik teismas ir tik toks vertinimas turi juridinę reikšmę. Negalima skiriant pakartotinę ekspertizę užduoti ekspertui klausimus, susijusius su pirminės išvados vertinimu.
2. Reikia, be abejo, atskirti eksperto išvados procesinį vertinimą ir vienu arba kitu faktų specialios prigimties (tarpiniai faktai) teisingumo nustatymo specialų vertinimą, specialių metodikų taikymo teisingumo metodiką tiriant konkrečius objektus. Ekspertologijoje priimta, kad jeigu ekspertas, atliekantis pakartotinę ekspertizę, prieina prie kitų išvadų, jis savo išvadoje turi nurodyti tokio skirtumo priežastis, t. y. iš esmės pateikti specialų pirmosios išvados vertinimą.

Taigi teismo funkcijos vertinant eksperto išvadą ir eksperto funkcijos atliekant pakartotinį tyrimą yra skirtingos ir turinio, ir reikšmės atžvilgiu. Ekspertas, atliekantis pakartotinę ekspertizę, nevertina pirminės eksperto išvados kaip įrodymo (tokią teisę procese turi tik teismas), bet jis yra kompetentingas pateikti profesionalų vertinimą tų specialiųjų faktų, kurie buvo nustatyti pirmine eksperto išvada. Toks vertinimas yra specialiųjų žinių pritaikymo dalis atliekant tyrimą.

Kaip jau buvo minėta, proceso normos numato galimybę atlikti papildomą ekspertizę tais atvejais, kai eksperto išvados patikimumas abejonių nekelia, bet teismas nusprendžia, kad eksperto išvada nepakankamai aiški ir išsami. Šios ekspertizės skyrimo pagrindai nesusiję su eksperto išvados pagrįstumu, todėl atlikti papildomą ekspertizę gali būti pavesta ir tam pačiam ekspertui.

Išvados neišsamumas gali pasireikšti tuo, kad ekspertas atsakė ne į visus klausimus, kurie buvo jam užduoti, ir neargumentavo atsakymų nebuvimo (pvz., negalėjo duoti atsakymo, nes jam nebuvo pateikta pakankamai medžiagos tyrimui atlikti). Nevisiškas aiškumas reiškia tai, kad nėra tikslaus atsakymo į ekspertui užduotą klausimą.

Užuot atsakęs į klausimą, galėjo ar negalėjo subjektas visiškai suvokti savo veiksmus, ekspertas apsiribojo konstatavimu, kad tiriamasis (turima galvoje asmuo, kurio atžvilgiu atliekama ekspertizė), atlikdamas veiksmus, negalėjo priimti situacijai adekvataus sprendimo.

Papildomos ekspertizės atlikimas neatima naujų tyrimų galimybės, ji yra papildomojo (ne pakartotinio) pobūdžio. Jeigu tyrimo nereikia, išvados neaiškumas gali būti ištaisomas eksperto apklausos metu. Jeigu ekspertas sumažino savo užduoties apimtį, bet teismui nekyla abejonių dėl eksperto išspręstų klausimų, tai yra pagrindas papildomai ekspertizei, nes čia reikia papildomo tyrimo. Jeigu neišsamumas pasireiškia tuo, kad ekspertas neatliko visų reikiamų tyrimų ir dėl to abejojama išvadų teisingumu, tokiu atveju kalbama apie išvados nepagrįstumą ir tai gali būti pakartotinės ekspertizės pagrindas.

Neatsitiktinai Vakarų valstybėse daug dėmesio skiriama ekspertizės atlikimo taktikai, eksperto elgesiui teisme. Tai iš dalies yra svarbi ekspertologijos kryptis JAV. R. Smitas ir B. Wainas teigia, kad pagrindiniai sunkumai, su kuriais ekspertas susiduria teisme, yra šie: būtina demonstruoti įsitikinimą, įrodinėti savo profesinę kvalifikaciją, pateikti išvadas ir paaiškinti jas prisiekusiesiems suprantama forma, veiksmingumą reikia įrodinėti būtent tais metodais, kuriuos ekspertas pritaikė. Ekspertas turi vengti minčių, kurios gali būti suprastos neteisingai [9, p. 23–26].

Taigi galutiniam eksperto išvados vertinimui teisme įtakos turi išvados tyrimas, kurio metu išsiaiškinami veiksniai, turintys įtakos teisėjo vertinimo formavimuisi. Tai gali būti ir kiti įrodymai, sugretinimas, su kuriais teismas išsiaiškina įrodomąją išvados reikšmę, ir neprocesinio, psichologinio pobūdžio veiksniai.

Taigi psichologiniai tyrimai, atlikti JAV, leido išsiaiškinti, kad profesionaliam ir procesiniam vertinimui įtakos turi eksperto išvaizda (aprangos stilius, laikysena ir pan.). Psichologams žinomas vadinamasis „aureolės efektas“ – pirmojo įspūdžio efektas, kuris, nepaisant paplitusios nuomonės, yra gana stabilus ir turi įtakos teisėjo tikėjimui tuo, ką sako vienas arba kitas žmogus (taip pat ir ekspertas). Egzistuoja ir kiti psichologiniai veiksniai, susiję su teismo psichologijos ypatumais, įvairių subjektų elgesiui procese. Tai iš esmės lemia tai, kad ir ekspertas, ir proceso dalyviai patenka į ypatingą teismo nagrinėjimo kontekstą, kurio dinamiką psichologai apibūdina kaip klasikinį dirbtinai sukeltą elgesio pavyzdį. Psichologiniu aspektu negalima konstatuoti, kad teisėjas visada vertina be išankstinio nusistatymo.

Be abejo, patys savaime psichologiniai veiksniai procesinės reikšmės neturi, bet jie gali daryti įtaką juridinio vertinimo teisingumo formavimui.

Visapusiškas, išsamus ir objektyvus eksperto išvados vertinimas yra garantija, kad teismas civilines bylas išnagrinės ir išspręs teisingai.

Išvados

1) Teisingas teismo subjektyvių ir objektyvių veiksmų nustatymas vertinant eksperto išvadą yra viena iš garantijų, kad byloje bus nustatyta tiesa.

2) Teismo veikla vertinant eksperto išvadą yra dviejų „lygių“:

1. Išvados struktūros ir turinio vertinimas tikrinant, ar ji atitinka juridinį, gnoseologinį ir etinį kriterijų;
2. Eksperto išvados sugretinimas su kitais byloje esančiais įrodymais ir nustatymas, ar išvados atitinka kitus įrodymus.

3) Eksperto išvados mokslinio pagrįstumo vertinimas yra išvados patikimumo vertinimo sudėtinė dalis.

Eksperto išvados mokslinio pagrįstumo analizė – sudėtingiausias eksperto išvados vertinimo momentas. Ši analizė sudaro sunkumų todėl, kad eksperto išvada – tai tyrimo, atlikto išmanančio asmens specialiujų žinių pagrindu, rezultatas. Teismas, neturėdamas specialiujų žinių, turi teisingai įvertinti mokslinį eksperto išvados pagrįstumą.

Analizuojant eksperto išvados mokslinį pagrįstumą, teismui reikėtų išsiaiškinti:

- a) ar ši ekspertizė turi būtiną mokslinį pagrindą;
- b) ar eksperto išvada pagrįsta mokslo duomenimis ir eksperto specialiosiomis žiniomis;
- c) ar eksperto išvados atitinka atliktą tyrimą, ar tyrimo turinys ir jo rezultatų išvados yra logiškai susiję;
- d) ar ekspertas taikė veiksmingiausias tyrimo metodus, ar jie atitinka šiuolaikinio mokslo ir technikos reikalavimus;
- e) ar pakankamai gerai išstudijuota medžiaga, dėl kurios buvo padarytos išvados;
- f) ar teisingai ekspertas išsiaiškino ir įvertino tiriamųjų objektų požymius ir savybes.

LITERATŪRA

1. **Треушников К. М.** Доказательства и доказывание в советском гражданском процессе. – Москва, 1982.
2. **Giudiceandrea Nicola** Consulente tecnico in Enciclopedia del Diritto, Bd. IX, 1961.
3. **Лилуашвили Т. А.** Экспертиза в советском гражданском процессе. – Тбилиси, 1967.

4. **Арсеньев В. Д.** Вопросы общей теории судебных доказательств. – Москва, 1964.
5. **Федосеева В. Б.** Криминалистическая экспертиза документов по гражданским делам. *Daktaro disertacija*. – Москва, 1966.
6. **Галкин В. М.** Средства доказывания в уголовном процессе. Ч. II. – Москва, 1968.
7. **Криминалистика.** Под ред. Крылова И. Ф. – Ленинград, 1976.
8. **Треушников М. К.** Судебные доказательства. – Москва, 1999.
9. **Smith R., Wynne B.** Expert evidence interpreting Science in the Law. – New York, 1991.
10. **Jaworsk R.** Wiedza przeciętnego człowieka a wiadomości specjalne // *Jurisprudencija*. – Vilnius: LTU, 2000. Т. 18(10).
11. **Girdwoyū P.** Ocena dowodu z opinii biegłego. Zagadnienia kryminalistyczne i procesowe // *Jurisprudencija*. – Vilnius: LTU, 2001. Т. 22(14).
12. **Juodkaitė-Granskienė G.** Teismo ekspertizės išvadų vertinimas // *Jurisprudencija*. – Vilnius: LTU, 2001. Т. 22(14).
13. **Balzer C.** Beweisaufnahme und Beweiswürdigung im Zivilprozess. – Düsseldorf, 2000.
14. **Коваленко А. Г.** Исследование средств доказывания в гражданском судопроизводстве. – Саратов, 1989.
15. **Бутырин А. Ю.** Теоретические, правовые и методические основы судебной строительно-технической экспертизы. Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Москва, 1996.
16. **Треушников М. К.** Оценка отдельных видов доказательств по гражданским делам // *Советская юстиция*. 1985. № 1.
17. **Орлов Ю. К.** Заключение эксперта как источник выводного знания в судебной деятельности (уголовно-процессуальные, криминалистические и логико-сеологические проблемы). – Москва, 1987.
18. **Фокина М. А.** Судебные доказательства по гражданским делам. – Саратов, 1995.
19. **Орлов Ю. К.** Производство экспертизы в уголовном процессе. – Москва, 1982.
20. **Орлов Ю. К.** Заключение эксперта и его оценка по уголовным делам. – Москва, 1987.
21. **Law Reform Committee.** Seventeenth Report. (Evidence of Opinion and Expert Evidence). – London: HMSO, 1985, cmd. 4489.
22. **Винберг А. И.** Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. – Москва, 1956.
23. **Stein J.** Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 1 (1–90), 21. Aufl. – Stuttgart, 1994.
24. **Жуков Ю. М.** Судебная экспертиза в советском гражданском процессе. – Москва, 1998.
25. **Rošiūnas P.** Teismo ekspertizės pagrindai. – Vilnius, 1994.

Inspection Act Analyses and Evaluation in Civil Law

*Dr. Rolandas Krikščiūnas
Assoc. Prof. Dr. Janina Juškevičiūtė
Mykolas Romeris University*

Keywords: special knowledge, expert, experts' findings, expertise act.

SUMMARY

This article covers the main topical aspects of law expertise evaluation taken into consideration special knowledge and concepts of law expertise.

Expert's findings and evaluation in court are the core stages in judicial proceeding when finding proof significance is reviewed and evaluated. Evaluation of expert's findings is performed following general rules of the Civil process code. Core elements of the proceedings: direct understanding of evidentiary information, verbal trial at the time of judicial proceeding.

Writing this article and giving tests we discovered that 72 per cent of the questioned people don't understand expert's findings because of lack of knowledge.

Correct determination of court subjective and objective factors evaluating expert's findings is one of the main guarantees the truth in the case will be disclosed.

Court proceedings evaluating expert's findings have two levels:

- 1. Evaluation of findings' structure and content according to juridical, gnoseologic and ethic criteria;*
- 2. Comparison of expert's findings with another evidence of the case and determination if findings coincide with other evidence.*

Scientific legitimate evaluation of expert's findings is part of findings' reliability evaluation.

Scientific legitimate analyses of expert's findings are the most complicated moment of expert's findings evaluation. This analysis is complicated because the expert's findings are the result of inquiry performed by a professional on the bases of special knowledge. The court having no special knowledge has to correctly evaluate scientific expert's findings justification.

Analyzing expert's scientific justification the court has to analyze:

- a) if this inspection has scientific presumption;*
- b) if expert's findings are based on scientific data and expert's special knowledge;*
- c) if expert's findings coincide with investigation of the case, if the data and results of the investigation are logically bound;*
- d) if the expert used the most effective methods and if they meet the requirements of modern science and technology;*
- e) if the material the findings were made had been studied well enough;*
- f) if the expert correctly studied and evaluated the investigated object's evidence and characteristics.*

Courts' possibility to consider inspection act from a factual aspect is explained by the fact that law describes requirements for both: form and content of expert's findings. As it was mentioned before inspection act has to be submitted in a written form. It should consist of three parts: introduction, investigation and final (expert's findings).

Practice shows that expert's findings usually state he couldn't find answers to given questions in two cases: first, when given question is not of expert's special knowledge field, second, when the material provided to the expert is not enough to give peremptory and correct conclusion.

Analyzing investigation part of the act the Court has to find out if court investigation received enough material, if the material was good enough to perform judicial inspection and give conclusion, if the trial was performed well enough, if the expert used the most effective methods which are based on modern science and technologies, if there is evidence in the subject's case to make conclusions and if the expert evaluated them correctly, if the expert's findings coincide the trial, if there are no contradictions between investigation part of the act and the expert's conclusions.

Comparing the introductory and investigation part of the inspection act with expert's findings the Court has to determine if expert answered all questions, if the answers to the questions were thorough, well-defined and trusted, if expert's findings are based on science.

In practice some courts evaluating expert's findings pay attention only to expert's findings by ignoring the investigative part. Such evaluation of expert's findings is forbidden. Such evaluation doesn't evaluate scientific base of expert's findings and methods while using special investigations.

In this way the court evaluating expert's findings not only can but must analyze all elements of expert's findings, review its justification and the scientific evidence of the methods.

